

Mr. Edin Mutapčić,
 Centar za kulturu i informisanje Srebrenik
 Bosna i Hercegovina

KULTURNO-HISTORIJSKA BAŠTINA OPĆINE SREBRENİK I NJENA PRIMJENA U TURISTIČKE SVRHE

Već je poznata činjenica da se cjelokupno kulturna baština dijeli na pokretnu i nepokretnu. Ovo napominjemo prije svega iz razloga što ćemo se u ovom radu zadržati, uglavnom, na nepokretnoj kulturnoj baštini općine Srebrenik. Na početku ostajem dužan da obrazložim činjenicu zašto rad baziram na cjelokupnoj teritoriji Općine, a ne samo na njegov najznačajniji kulturno-historijski resurs kakav je Stari grad Srebrenik, koji svakako predstavlja takav potencijal da bi mogao biti predmetom više naučnih studija. Međutim, to činimo najprije uslijed činjenice da Strari grad Srebrenik, iako je najreprezentativniji kulturno-historijski spomenik na području Tuzlanskog kantona, na svu sreću nije jedini kulturno-historijski resurs na području općine Srebrenik koji zavrjeđuje posebnu pažnju, te bi smo na ovaj način željeli da skrenemo pažnju javnosti i na ostale spomenike ljudske baštine na ovom prostoru.

Srebrenik je smješten na jednoj vrlo značajnoj geostrateškoj poziciji za cijelu Bosnu i Hercegovinu¹⁾, a slobodno se može reći i za šire okruženje. To je upravo kraj gdje se ravničarsko područje Posavine dodiruje s najsjevernijim planinskim lancem u ovom dijelu Bosne, s prostorom Majevice, što je svakako glavni preduslov za navedeni značaj. Po strukturi samog geografskog prostora, radi se o jednoj svojevrsnoj

1) Srebrenik je najtvrdi grad u ovim krajevima i kasnije politički centar čitave Usore. Najstariji pomen o njegovom postojanju datira od 15. februara 1333. godine. Tada je ban Stjepan II Kotromanić "pod gradom pod Srebrenikom", izdao povelju Dubrovčanima kojom im ustupa Rat, Ston, Prevlaku i otoke oko Rata.¹ Prvobitno je ovaj grad po «svoj prilici bio izgrađen kao feudalni zamak, ali je pored rezidencijalne naravi imao i funkciju odbrane u sistemu utvrđene granice između ravne Panonije i pretežno planinske Bosne. Štitio je na taj način područje južno od Save od aspiracija ugarske krune. Tu svoju ulogu, ulogu branitelja, Srebrenik je, s više ili manje uspjeha, igrao nekoliko stoljeća.»¹ To ga je vjerovatno onemogućilo da razvije svoje podgrade gdje bi cvjetala trgovina i zanatstvo.

Dr. Boris Nilević, *Srebrenik u srednjem vijeku na historijskoj sceni*, Biljez Srebrnika, broj. 1, str. 39 (nadalje: B. Nilević, nav. dj.).

kombinaciji pejzaža, odnosno postepenog uzdizanja od doline Tinje prema Ratišu, Majevidi i Trebavi. Isto tako, dolina Tinje je sama po sebi prirodno izolovana sa istočne strane planinskim vijencem Majevice, sa zapadne strane Ratišom, dok tu kotlinu na sjeveru zatvara rejon klisure Ormanica, a sa južne strane prevoj Previla, tako da navedeni geostrateški objekti ovom području daju izuzetnu stratešku ulogu za odbranu ovog prostora sa bilo koje od navedenih strana.

Ove uvodne napomene su svakako neophodne da bi se shvatila geostrateška pozicija koju zauzima ovaj grad danas, ali isto tako koju je zauzimao u prošlosti. Srebrenik se odlikuje vrlo bogatom historijom, čiji svakako unikatni eksponat jeste Stari grad, jedinstven kulturno-historijski spomenik, za koga je naš veliki historičar Hamdija Kreševljaković rekao da je najtvrdi u Bosni, dok, sa druge strane jedan od naših najboljih intrerpretatora sevdalinke dr. Hašim Muharemović već poodavno reče u istoimenoj sevdalinci *"da ga nema ljepšeg do Travnika"*.²⁾

Doista, Stari grad Srebrenik je jedno predivno zdanje bosanske arhitekture, ali istovremeno i najbolji simbol postanka i opstanka Bosanske države, ali istovremeno i svih njenih promjena, tragedija, izazova i sl. Grad, prema dosad poznatim izvorima, prvi puta je spomenut u Povelji-Ugovoru bosanskog bana Stjepana II (1314.-1353.), od 15. februara 1333. godine, kada je ovaj bosanski vladar, upravo u podgrađu ovog grada (Podsrebreniku), izdao Dubovčanima Povelju kojom im "na vijek vijekova" daje Ston, Prevlaku i otoke oko Stona. Ranija historija Srebrenika, kako je to slikovito rekao profesor Nilević, "ostaje u tami stoljeća".³⁾

Što se tiče kulturno-historijske baština na području općine Srebrenik, ono što sa odmah na početku ovog rada može reći je da Srebrenik vjerovatno jeste sredina koja, u pogledu turističke primjene kulturno-historijske baštine, svakako ima najveću perspektivu na prostoru Tuzlanskog kantona, a vjerovatno i šire. Naime, svakako najkapitalniji kulturno-historijski spomenik na području Kantona jeste, već spomenuti, Stari grad Srebrenik. Ono što ovom gradu s pravom daje takvo mjesto i ulogu, jeste, prije svega, njegova monumentalnost, zatim njegov sklop s cjeloukupnim okruženjem, naročito njegov položaj na stijeni na kojoj je sagrađen i koja ima tako dominantnu ulogu nad cjeloukupnim okruženjem, kao i pogodnost cjelokupnog prostora za stratešku odbranu, kao što smo to već ranije konstatovali (Slika 1.).

Ono što je sve donedavno bio njegov najozbiljniji nedostatak, je njegova historijska izolovanost koja je išla u određenim momentima do te mjere da je ovaj nekadašnji geostrateški, politički i kulturni centar, jedno izvjesno vrijeme čak izgubio i odlike urbanog centra.

Naime, poslije Mohačke bitke, Srebrenik kao grad koji je samo prije nekoliko godina od tog događaja bio sjedište uzorne Srebreničke banovine, jednostavno gubi

2) Travnik kao vezirski – stolni grad Bosanskog pašaluka je svakako bio primjer prelijepe bosanske arhitekture tako da upravo u toj činjenici leži ova figurativna rečenica.

3) B. Nilević, nav. dj., str. 39.

svoju ulogu jer su ratišta pomjerena daleko na sjever, na područje Mađarske, odnosno jug, područje Levanta.⁴⁾

Međutim, jednu značajniju dimenziju u odbrani Osmanskog carstva Srebrenik je imao između Požarevačkog i Beogradskog mira (1718.-1739.), kada je granica Bosanskog pašaluka pomjerena sa njene prirodne granice, odnosno rijeke Save nekih pet do šest kilometara južno, tako da, uslijed novonastalih okolnosti, Srebrenik kao geostrateški centar je obnovljen, te je na taj način dobio svoj današnji izgled.⁵⁾ Međutim, ubzo nekada slavni grad, temelj bosanskohercegovačke odbrane i državnosti, polahko gubi svoju raniju ulogu, da bi austru-garski period dočekao u statusu seoske općine - u sastavu Gradačačkog kotara.

Možda pomalo zvuči ironično, ali upravo ova činjenica da je u određenom vremenskom periodu Stari grad Srebrenik bio, slobodno ćemo reći, u zapečku historijskih događanja, za buduća vremena je velika njegova prednost.

Mnogi će se na ovu konstataciju vjerovatno začuditi i smatrati je pomalo neozbiljnom, o čemu će nešto više riječi biti kasnije.

Međutim, njegov značaj i ulogu uviđaju znameniti bosanskohercegovački historičari, prije svih dr Ćiro Truhelka koji u svom djelu "Naši gradovi" skreće pažnju na ovaj grad, objavivši u ovom svom djelu na početku XX stoljeća i četiri fotografije o ovom gradu.⁶⁾ Na taj način svi njegovi gore navedeni estetski znaci su jednostavno postali dostupni svim kasnijim istraživačima, pa, pored ostalih, i Đuri Basleru koji je vjerovatno ostavio u dosadašnjoj nauci najupečatljiviji trag o ovom gradu, a bio je konsultovan pri restauratorskim radovima 1954. godine i 1977. do 1981. godine, kada su učinjeni ipak nešto ozbiljniji restauratorski radovi, odnosno kada je ovaj grad dobio svoj most-mogućnost prilaza, te kada su mu već obrušeni zidovi dograđeni a ankerima zaštićeni od daljnjeg propadanja.⁷⁾

Danas, ovaj biser bosanskohercegovačke kulturno-historijske arhitekture, dosta je dobro očuvan i zaštićen, međutim, slobodno možemo reći, ugroženiji nego ikad. Živimo u vremenu kada u svijest ljudi prodire ideja, o kojoj danas govorimo, ideja turizma-kao vrlo značajnog ekonomskog momenta, a ovaj biser (Srebrenik) je u tom pogledu svakako prepoznatljiv. Posebno me raduje činjenica da na ovako jednom značajnom skupu mogu skrenuti pažnju javnosti na određene potencijalne opasnosti koje mogu od ovog, prosto rečeno kulturnog blaga, napraviti pravo historijsko ruglo.

4) B. Nilević, nav. dj., str. 51.

5) Đuro Basler, *Stari grad Srebrenik u Majeveci*, Biljeg Srebrenika, broj I, str. 82 – 83; Isti, *Stari grad Srebrenik i problematika njegove konzervacije*; Naše starine IV, Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Narodne Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1957., str. 120.

6) Dr. Ćiro Truhelka, *Naši gradovi*, Opis najljepših srednjovječnih gradova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1904., str. 69 – 72.

7) Takođe, treba napomenuti dva autora koja se javljaju u novije vrijeme. To su Boris Nilević, koji je, za potrebe jedne neuspjele monografije, napisao još osamdesetih godina XX stoljeća: "Srebrenik u srednjem vijeku na historijskoj sceni", kojeg je autor za života objavio u djelu *Borba za bosanku Posavinu 1992.-1995.*, u izdanju Udruženja posavljaka, 1994. godine. Isti rukopis objavljen je i u prvom broju Biljega Srebrenika – str. 39-52.; i dr. Salih Jalimam "Srednjovjekovna historija Srebrenika" abstrakt objavljen u II broju časopisa "Biljeg Srebrenika".

U nekoliko posljednjih godina od pravih zaljubljenika grada koji, već odavno razočarani u nedjelotvornost države kada je u pitanju ovaj kulturno-historijski spomenik, čine se sitne intervencije neselektivnog i neprojektog djelovanja koje opasno narušavaju autohtonost cijelog kompleksa. Naime, kada se govori o ovom rezervatu kulturno-historijske ljepote, moramo, ukoliko ozbiljno razmišljamo o njegovom iskorištavanju u nešto ozbiljniju turističku namjenu, posmatrati cjeloukupno okruženje i u potpunosti ga zaštititi od urbanističkog provincijalizma i svakako pristupiti izradi projektne dokumentacije koja bi, pored Starog grada Srebrenika, obuhvatila mnogo širi kompleks koji bi jednim takvim projektom dobio svoju konačnu namjenu. Naše mišljenje ide u tom pravcu da je kompleks Starog grada idealno područje za izgradnju jednog kompletnog etno-parka koji bi na svojim rubovima bio omeđen sljedećim objektima, odnosno zemljišnim kompleksima:

- Sa istočne strane to bi bio kompleks Šejh Sinanovog turbeta i džamije.⁸⁾ Moramo se odmah na početku suočiti sa činjenicom da je ovaj kompleks već pomalo u ovom dijelu narušen, međutim, hitnom intervencijom urbanista, trebalo bi spriječiti bilo kakvo daljnje izgrađivanje i narušavanje budućeg kompleksa.
- Druga granična zona bi bila sa južne strane i ona bi jasno bila omeđena kompleksom mezarja "Šehitluci", na kojima u ovom trenutku postoje dosta dobro očuvana četiri nišana s turbanom, sabljom, nožem i krugom. Slobodno možemo reći da se radi o rijetkim i jedinstvenim nišanima iz ranog perioda osmanske vladavine na ovim prostorima.
- Treća jugozapadna zona budućeg etno-kompleksa bi bila džamija u Čojluku, odakle bi se moralo u doglednoj budućnosti rješavati i samo pitanje prilaznog puta i snadbijevanja ovog kompleksa.
- I na kraju, svakako, granično područje sa sjeverne strane je Srebrenički potok.

Prema našem mišljenju, a svakako da o svemu svoj konačni sud treba da daju arhitekti, urbanisti, historičari umjetnosti, arheolozi, etnolozi i dr., ovaj kompleks bi trebalo tako planski uraditi da se na jednoj dosta maloj površini može upoznati historija Bosne i Hercegovine-izgardnjom, već spomenutog, etno-parka. Međutim, prije realizacije bilo kakvih radova na ovom prostoru, neminovno je izvršiti određena sondažna istraživanja i uvjeriti se što u sebi kriju prepoznatljivi toponimi, kao što su:

8) Moramo napomenuti činjenicu da i sam ovaj kompleks Šejh Sinanove džamije i turbeta, kao i nekada ogromnog vakufa Šejh Sinanove džamije u dolini Tinje, odnosno na području današnjeg sela Babunovići, narodna tradicija čuva u lijepoj uspomeni. Šejh Sinana i njegov vakuf, njegovu priču o Pobri i Šejh Sinanu, svakako se vijerno čuva kao izraz tolerancije i suživota na ovim prostorima (Vidi više: Milenko Filipović, *Turbe šeh-Sinana i Pobrin grob u Srebreniku*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla, 1965, str 151-155.; Vahid Tursunović, *Srebrenik kroz historiju*, Bosnia ars, Tuzla, 1997., str 44 - 45.). Međutim, u novije vrijeme se pojavio jedan kontradiktoran rad Nedima Zahirovića koji je svakako zasnovan na slobodno ču se usudit i reći znanstveno jačim uporištima, i koji na određen način Šejh Sinanu pridaje jednu misionarsku ulogu na području općine Srebrenik (vidi opš: Nedim Zahirović, *Šejh Sinan iz Srebrenika*, Gračanički Glasnik, broj 16, Gračanica, 2003, str. 34-37.).

Podgrad, Humka, Varoši, Beg-konak, Točilo, Čekrik i dr. - kao jasni pokazatelji nekadašnje urbane primjene navedenih prostora.

Svakako da navedena zamisao, s obzirom na trenutne prilike u našem društvu, više predstavlja jedan san, nego li objektivnu realnost. Međutim, ovom prilikom ćemo se osvrnuti na jedan mali primjer, a to je da općina Srebrenik na svom teritoriju ima na desetine kuća koje jednostavno predstavljaju autentični stil gradnje koji je, uz male izmjene, bio prisutan od XVI stoljeća pa sve do prije nekih pedesetak godina XX stoljeća. Upravo te kuće bi se još dan danas dale prenijeti, uz dosta skromna sredstva, i zajedno sa Starim gradom bi predstavljale, već spomenuti, kompleks etno-parka na kome bi se zainteresovanim gostima mogli predočiti stilovi bosanskog graditeljstva u periodu od XIV stoljeća, pa do danas. Sam taj kompleks, kakvi se danas u velikoj mjeri izgrađuju u zemljama Zapadne Evrope, mora posjedovati i svoje ekonomski isplative elemente. Tu, prije svega, mislim na oživljavanje određenih starih-unikatnih zanata, restorana, kafana, dakle sadržaja koji bi mogli zainteresirati i privući goste. Sve te promjene je potrebno pratiti s određenom modernom infrastrukturom koja ne bi narušila autentičnost kompleksa.

Doista bi smo se željeli vratiti na početak ove priče kada smo, možda dosta grubo, rekli da je, zahvaljujući određenim okolnostima, Srebrenik na svu sreću zaobiden od značajnijih naučnih, pa tako i revitalizacionih intervencija. Jer, da su se one dogodile tada sigurno u neposrednoj blizini ovog grada ne bismo imali ovako raspoloživ prostor sa mogućnošću izgradnje navedenog etno-parka.

Mnogi vizionari budućeg Srebrenika, ne poznavajući opće svjetske tokove, vide Srebrenik pomalo lokal-patriotski, kao izolovanu pojavu i jedan novi urbani centar. Mi bi smo ovom prilikom željeli iznijeti razmišljanje da je Srebrenik, a time i njegov Stari grad, neminovno posmatrati kao sastavni, integralni, dio Tuzlanskog kantona, duboko naslonjen na sam grad Tuzlu, odnosno za sam početak određene medijesko-turističke kampanje, potrebno je stvoriti određene preduslove da bi ovaj kompleks što u skorijoj budućnosti postao bar uobičajeno vikend odmaralište, odnosno izletišta stanovnika ovog grada, i drugih gradova našeg Kantona. Pored ove kulturno-historijske prednosti u neposrednoj blizini Starog grada Srebrenika mogu se naći i drugi interesantni resusi, prije svega zdrav zrak, tako da područje ima sve odlike vazdušne banje, a zatim tu je lovni turizam, pa možda i mogućnost iskorištavanja Majevice u turističke svrhe zimi, što bi svakako navedeno područje učinilo još interesantnijim, u svoj turističkoj ponudi.

Međutim, prije nego što se uopće počinje govoriti o velikim projektima, koji su svakako više dio mašte u ovom trenutku, nego stvarnosti, potrebno je stvoriti određene preduslove, među kojima je najznačajniji onaj koji bi Starom gradu Srebreniku omogućio staratelja, odnosno jasno zaduženo pravno lice koje bi se staralo o ovom kompleksu. Žalosna je činjenica da pri posjeti jednom ovako značajnom kulturno-historijskom resursu, niste u prilici da budete upoznati od strane određenog turističkog vodiča sa historijom grada, njegovom nekadašnjom funkcijom i sl. Takođe, još žalosnija situacija je u činjenici da cijeli kompleks nema osnovnu infastrukturnu potrebu kao što je mokri čvor, mada je to svakako imao prije pet i više stoljeća. Mislim da bi bilo suvišno govoriti o određenim suvenirima, brošurama, kafani, restoranu i sl. Nažalost, nestaranje o kompleksu omogućava i dan danas, iako je to zabranjeno općinskom

odlukom još iz 1977. godine, da se nekažnjeno loži vatra, pravi roštiljada-čime se svakako ugrožava kompleks. Dakle, osnovni preduslov svih navedenih budućih planova jeste da ovaj kompleks dobije svog staratelja. Problem je općinskih i drugih struktura kako će se to regulisati, mada smo mišljenja da je to najbolje učiniti sistemom koncesije, s jasno postavljenim parametrima ekonomske i dr. iskoristivosti samog objekta, kao i ponašanja budućeg staratelja.

U samom pogledu neke buduće namjene, ovdje izneseno mišljenje nije jedino, tako da moram spomenuti da u ovom trenutku postoje tri projekta koji na određen način pokušavaju odrediti njegovu rekonstrukciju, kao i buduću namjenu.⁹⁾

Toliko za sada kada je u pitanju Stari grad Srebrenik, jer to nije jedini objekat koji bi se mogao iskoristiti u turističke svrhe. Kada govorimo o "ostalim objektima" želimo ovom prilikom istaći jedan dosta nepoznat objekat, a to je tzv. Begovska kuća u Špionici (2-3 km od centra grada) s okućnicom, koja, usudit ću se reći predstavlja jedan, javnosti dosta nepoznat objekat. Naime, radi se o kući koja je u vlasništvu porodice Suljagića i koja je bila nastanjena do prije dvije godine. Starost kuće će svakako biti određena u nekim budućim istraživanjima, mada je jedan dio tradicije svrstava i u drugu polovinu XVI stoljeća.¹⁰⁾ Sam objekat je dobro očuvan s dosta autentičnosti kako u eksterijeru, tako i u enterijeru. Uz manju finansijsku intervenciju objekat bi se mogao ubrzo staviti u funkciju muzejsko-turističke ponude, kao i nekoliko

9) Prvi i svakako najozbiljniji je izradio Zavod za zaštitu spomenika kulture Bosne i Hercegovine, koji je djelovao u sklopu tadašnjeg OOUR Republički centar za zaštitu spomenika kulture Sarajevo, i isti je objavljen u i broju časopisa "Biljeg Srebnika", Srebrenik, 2003., str 82-94.; Drugi projekat, izrađen od strane Kantonalnog zavoda za Zaštitu spomenika kulture i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, koji autoru ovog rada je poznat jedino preko informacije iznesene na skupu "670.-godina Srebnika", održanog u Srebreniku 15.II 2003 (vidi: Biljeg Srebnika, br. 1., str 5-19.)

Treći projekat je izradila jedna zaljubljenica Starog grada, Tuzlanka Vesna Krešić, koja živi i radi u Parizu, a inače ga je izradila za francusku organizaciju "Nasleđe bez granica". Ovaj projekat se nalazi u posjedu autora.

U Srebreniku je nedavno boravila Državna komisija za zaštitu spomenika kulture, i tom prilikom smo imali priliku čuti od gospode Hadžimuhamedović, na naše pitanje zašto Srebrenik ne može biti uvršten na UNESCO-vu listu zaštićenih spomenika kulture, odgovor da gotovo u cijeloj BiH nema tima stručnjaka koji bi u ovom trenutku uspjeli izraditi projekat koji bi jednom našem spomeniku kulture dao takav status.

Nešto kasnije, pri samom obilasku Starog grada Srebrenik, međunarodno predstavnik ove Komisije, gđa Zeynep Ahunbay iz Turske, rekla je da međunarodni kriteriji ne priznaju ankere, odnosno beton i željezo kao vid zaštite spomenika. Dakle, jedan zahvat koji je učinila na Starom gradu Srebreniku najrenomenija kuća, kakva je bila Republički centar za zaštitu spomenika kulture Sarajevo nije bila u mogućnosti da prije nešto više od dvadeset godina, bude u skladu sa takvim međunarodnim standardima. Međutim, treba napomenuti i surovu stvarnost, a to je da nije bilo tih ankera, Stari grad Srebrenik bi danas predstavljao veliku ruševinu. Dakle, susreće se problem, kako to jednom prilikom reče jedan Srebreničanin, "država je nama zabranila da bilo šta učinimo, a ona u tom pravcu ništa ne čini".

10) Jedino je poznato da je kuća na istom mjestu bila u prvom gruntu 1787. godine i da je bila kao mulk u vlasništvu nasljednika begovske porodice Dželal-bega Begefendića (Dželalbegovića) iz Gradačca, da bi je 1917. godine otkupila porodica Suljagić iz susjednog sela Čehaja. Gruntovnica, K.O. Špionica D., I, 1-50, Kotarski sud, Gradačac, 1917., str 73 - 77.

ekskluzivnih konak soba koje bi zainteresovanog gosta, po svom sadržaju, mogle vratiti u nekoliko stoljeća raniji period.

Ovdje treba posebno naglasiti, da pored same kuće, dosta je interesanta okućnica s pušnicom-sa početka XX stoljeća, štalom, magazom, drvenom ogradom-tarabom, kaldrmom koja je povezana s izvorom vode sa kojeg se sabdjevala kuća. Zaista, jedno pravo autohtono bosansko seosko gazdinstvo, s aristokratskom kućom, na površini od oko 3000 m². Međutim, ono što je neophodno učiniti kod ovog objekta, jeste regulisanje njegovog vlasništva, a zatim hitna intervencija na pušnici i dijelu kuće, kako bi se navedeni objekti sačuvali od daljeg propadanja, a zatim izrada određenog projekta namjene, te štampanje i publikovanje propagandnog materijala. Pored ove kuće, dosta je interesantna kuća porodice Smajlovića u Čehajama, mada postoji na desetine objekata na području općine Srebrenik koji jasno oslikavaju raniju bosanskohercegovačku arhitekturu.

Srebrenik posjeduje i dva prelijepa kompleksa starih vodenica-potočara. Jedan kompleks je u rejonu Ormanice i trenutno se, u fazi raspadanja, zadržala samo jedna vodenica. Međutim, još krajem sedamdesetih godina, bila je u planu rekonstrukcija pet potočara u ovom, ionako zanimljivom kompleksu, u kojem se nalazi poznato lovište i uz koje je izgrađen motelski kapacitet Lovac-Orion, s tridesetak soba za spavanje, restoranom, disko salom i sl. Tu je prisutan i ribolov, tako da je sve to moguće zaokružiti u jednu cjelinu koja bi dosegala do starog Orman grada-neistraženog arheološkog kompleksa. Dakle, cijelo ovo područje bi se dalo urediti kao jedno šetalište s predivnim pejzažom.

Drugi komplek vodenica-potočara je na Sladnjanskoj rijeci i na njoj su do prije pola stoljeća bile 32 vodence. Neke od njih su prilično zadržale svoju autentičnost, te bi bile dosta podesne za turizam izletnog tipa. Da bi vas uvjerili u ovo veliko bogatstvo, spomenut ćemo nazive nekih od njih: Topoluša, Viluša, Moranjka, Grab, Okička, Ibrina vodenica, Koka vodenica i sl. Dakle, prvi korak bi bio njihovo renoviranje, zatim izrada projektne dokumentacije vezane za infrastrukturnu i turističku ponudu, te njihovo privođenje konačnoj turističkoj namjeni.

U cijelu ovu priču o Srebreniku, kao određenom turističkom resursu, svakako se odlično uklapa jedna manifestacija, koja na prostoru našeg Kantona spada među najstarije, a to je "Srebrenik otvoreni grad umjetnosti". Naime, ova manifestacija, koja traje od 1977. Godine, već do sada je iznjedrila preko 350 slika i grafika vrsnih majstora iz Bosne i Hercegovine i inozemstva. Zbirka daje jedan krupan pečat kulturnom blagu ovog grada, jer poslije one koju posjeduje Međunarodna galerija portreta Tuzla, svakako je najznačajnija na prostoru Tuzlanskog kantona, a uz izgradnju određenog galerijskog prostora dala bi ogroman pačet turističkom predstavljanju i ponudi ovog grada. Za početak galerija bi mogla djelovati u sklopu nešto šire institucije kao što je galerijsko-muzejska zbirka. Naime, posljednji su trenuci kada se bez nekih izrazitih izdvajanja može doći do određenih predmeta, koji će se za nekoliko godina moći vidjeti samo u muzejima, a koji su nam ipak trenutno dostupni.

Moram napomenuti činjenicu da je područje Srebrenika sve do nedavno bilo nepoznato kada su u pitanju arheološki nalazi. Naime, pored Starog grada Srebrenika, u dosadašnjoj literaturi jedino se spominje Orman grad-stari grad i dva lokaliteta stećaka, koji su, nažalost, u zadnjih pedesetak godina izgubljeni.

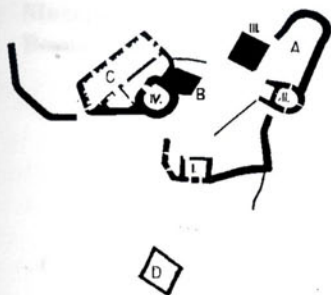
Međutim, danas s radošću možemo konstatovati da Srebrenik raspolaže s dosta bogatim nalazištima iz prahistorije i antičkog doba: Stoglav (mlađeg kamenog doba), Grabovik (Slika 4. i 5.) i Gradina (bronzano doba), a to da se na velikom potezu između Špionice, Babunovića i Čehaja može pronaći dosta rimske cigle-samo nas upućuju na činjenicu da je Srebrenik neistraženo područje i da će brojni arheološki lokaliteti, koji će biti otkriveni u narednom periodu, potvrditi dugu tradiciju života na području Srebrenika i dodatno obogatiti njegovu kulturno-historijsku baštinu, a samim time i turističku ponudu. Tendencije savremene arheologije u svijetu idu ka činjenici da se dio arheoloških lokaliteta konzerviraju i na taj način sačuvaju za dogledno vrijeme, za razvijenije nauke i istraživačke poduhvate. Zaista možemo s radošću konstatovati da će Srebrenik imati šta ponuditi i u budućnosti, ali bi na određen način uz edukaciju vlastitih stručnih kadrova, mogao se ipak dio tog arheološkog bogatstva staviti u funkciju.

Međutim, moraju se izvršiti određene predradnje za to, prije svega mislimo na školovanje kadrova iz oblasti, prije svega, arheologije, jer žalosno zvuči činjenica da na prostoru cijelog Kantona ne postoji ni jedan arheolog. Takođe, potrebno bi bilo, na jednom tako iskorištenom lokalitetu, prethodno izvršiti ozbiljna istraživanja koja bi dala osnovne karakteristike samog lokaliteta, a onda ih otvoriti zaljubljenicima na samostalno istraživanje, svakako uz par preduslova, a najvažniji je da sav materijal ostaje Državi, Bosni i Hercegovini, uz vrsnu kontrolu od stručnih ljudi, kako se takvim iskopavanjima ipak ne bi narušio neki vrlo značajni dio lokaliteta.

Na kraju, zbog ograničenosti vremena, a i ipak nešto manjeg značaja ostalih objekata, završit ćemo ovo naše predstavljanje kulturno-historijske baštine grada Srebrenika, uz napomenu da u ovom radu nisu spomenuti brojni turbeti, mezarja, džamije, crkve, dovišta, kuće, zatim folklorno i muzičko bogastvo kraja i sl., što će vjerovatno biti predmetom nekog drugog rada.

Kod ovako značajnih projekata postavlja se pitanje, načina na koji se za njega može zainteresovati što veći broj ljudi. Živimo u vremenu veoma brzog tempa života, a samim time i brze ishrane. Međutim, jedna sredina, kao što je Srebrenik u sebi ipak krije upečatljive odlike agrarnog kraja. Zašto ne iskoristiti i posebno, u svemu tome, ne prezentirati domaću hranu, tradicionalne proizvode, pa, rekao bih, zašto budućem gostu ne dopustiti da pije kafu u prelijepom dvorištu Begovske kuće u Špionici, a da pri tome uživa u sušenju suhih šljiva iz pušnice koja je sastavni dio kompleksa. Na kraju, u već spomenutoj narodnoj pjesmi koju je preradio i javnosti prezentirao čovjek, za koga slobodno možemo reći da je i živi suvenir Srebrenika, dr. Hašim Muharemović, reče "Srebrnika nema do Travnika niti njegove vode Bukovika", otkriva se još jedan proizvod ovog kraja, a to je zdrava voda.

Stvarnost je ipak surova, odnosno ironična, rekao bih prije svega politička, jer odražava, kulturnu sliku stvarnosti. To potkrepljujem činjenicom da tako vrijedan kulturni spomenik kakav je grad Srebrenik, ne može naći svoje mjesto i ulogu na listi bosanskohercegovačkih kandidovanih spomenika kulture za *UNESKO*-vu listu. Sve to samo po sebi dovoljno govori o našoj stvarnoj viziji upotrebe ovako vrijednih spomenika u turističko-ekonomske svrhe.

Slika 1.

Slika 2.

Slika 3.

Slika 4.

Slika 5.